

İhracat Büyümenin İtici Gücü mü? Gelişmekte Olan Ülkelerden Kanıtlar¹

Sena TÜRKMEN

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
senaturkmen@ohu.edu.tr
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-8334-6466>

Sefa ÖZBEK

Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
sefaozbek@yahoo.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-2056>

Öz

Dünya ekonomisinde serbest ticaret fikri uzun yıllardır tartışılmaktadır. Ülke ekonomilerinde çeşitli kırılgaların yaşandığı 1870-1914 ilk küreselleşme dönemi, 1929 Büyük Bunalımı, 1970 Petrol Krizi, 1997 Asya Krizi ve son olarak 2008 Mortgage krizi gibi olaylar ülkeleri farklı ekonomik stratejilere itmiştir. 1960'lı yıllarda bazı ülkelerin serbest ticaret ile yüksek büyüme hızları elde etmesi ve 1980 sonrası yeni küreselleşme dönemi ile beraber ticaretin ve sermayenin önündeki kısıtlamaların en aza inmesiyle yüksek büyüme hedeflemeleri özellikle gelişmekte olan ülkelere cazip gelmiştir. Bu dönemde birçok ülkede ithal ikameci politikaların yerini ihracata dayalı büyüme politikaları almıştır.

Bu çalışmada seçilmiş 14 gelişmekte olan ülke için ihracata dayalı büyüme modeli 1967-2017 dönemi yıllık verileri ile dinamik panel veri metodu ile sınanmıştır. Panel nedensellik testlerinden olan Konya nedensellik testi kullanılarak yapılan analizde bulgular hem ihracattan ekonomiye büyümeye hem de ekonomik büyümeden ihracata doğru nedensellik ilişkisinin mevcut olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Ekonomik Büyüme, Dinamik Panel Veri.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 27.04.2020 / 03.05.2021

Künye Bilgisi: Türkmen, S. ve Özbek, S. (2021). İhracat büyümenin itici gücü mü? Gelişmekte olan ülkelerden kanıtlar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 1470-1484. DOI: 10.33437/ksusbd.728036.

Is Export the Driving Force of Growth? Evidence from Developing Countries**Abstract**

The idea of free trade in the world economy has been debated for many years. Events such as the first globalization period of 1870-1914, 1929 Great Depression, 1973 Oil Crisis, 1997 Asian Crisis and finally 2008 Mortgage Crisis, which caused various breakdowns in national economies, pushed countries to different economic strategies. It was especially attractive to developing countries that some countries achieved high growth rates with free trade in the 1960s and that the restrictions on trade and capital were minimized and new growth with the new globalization period after 1980s. In this period, import substitution policies were replaced by export-oriented growth policies in many countries.

In this study, the export-oriented growth model for the 14 developing countries selected has been tested by using the dynamic data method with the data of the period between 1967-2017. In the analysis made by using the Konya causality test, which is one of the panel causality tests, the findings show that there is no causality relationship from both export to economic growth and economic growth to export.

Keywords: Export, Economic Growth, Dynamic Panel Data.

GİRİŞ

İktisat yazınında 1945-1970 dönemi kapitalizmin altın çağı olarak bilinmektedir. 1970'li yıllarda OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını arttırmalarından dolayı meydana gelen petrol krizi ile bu dönem sona ermiştir (Şahbaz, vd., 2014). Söz konusu dönemde özellikle Güney Kore, Singapur, Tayvan gibi ülkelerde ticaret serbestliğinin tetiklediği yüksek büyüme hızları, birçok gelişmekte olan ülke için ilham kaynağı olmuştur ve ihracat artışı ile büyüme oranlarının yukarı seviyelere ulaşacağı beklentisi artmıştır (Kösekahyaoğlu ve Şentürk: 2006: 24). 1980'li yıllardan sonra, yeni küreselleşme dönemi olarak adlandırılan dönemde ticaretin önündeki kısıtların yanında sermayenin de serbest dolaşıma açılmasıyla birçok gelişmekte olan ülke ekonomisi etkilenmiştir. Yeni küreselleşme süreci ile birlikte birçok gelişmekte olan ülkede uygulanan ithal ikameci politika yerini ihracata dayalı büyüme stratejisine bırakmıştır. Temel anlamada bu hipotez, ihracatta meydana gelen artışın;

- ✓ Ülkeye döviz girişini

- ✓ Yurtiçi yatırımları
- ✓ Ölçek ekonomilerini
- ✓ Rekabeti ve verimliliği
- ✓ İstihdamı
- ✓ Teknoloji seviyesini

artırmak suretiyle ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler bırakacağını ileri sürmektedir (Giles ve Williams, 2000:263). Dolayısıyla söz konusu dönemle birlikte birçok gelişmekte olan ülke için ihracata dayalı büyüme stratejisi, alternatif politika olarak uygulanmaya başlanmıştır.

İhracata dayalı büyüme stratejisini savunan iktisatçılar ve politikacılara göre ihracatta meydana gelen artış ülke ekonomisinin büyümesinin temel faktörüdür. Söz konusu hipotez 4 farklı nedenle ekonomik büyümenin itici gücüdür. Bunlar;

✓ GSYİH'yı oluşturan kalemlerden biri olan mal ve hizmet ihracatındaki artış, yurtiçi talebin azalmaması koşuluyla çarpan etkisi ile kamu harcamaları ve yatırım harcamalarında olduğu gibi üretim düzeyinde artmasına tetikleyerek üretim hacminin ve istihdamın genişlemesine yol açmaktadır (Ramos, 2001). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde düşük gelir düzeyinden dolayı, tasarrufların az olduğu göz önüne alınırsa yatırımlar ve sermaye birikimlerinin düşük olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla söz konusu ülkeler, ihracat yoluyla, elde ettiği sermaye aracılığıyla üretim hacmini ve istihdamı artırarak büyüme oranlarını yukarı düzeylere çıkarabilmektedir.

✓ Gelişmekte olan ülkeler, üretim yapabilmek için fiziki sermaye mallarına ihtiyaç duyabilmektedir. Söz konusu ülkeler bu malları elde edebilmek için dövize ihtiyaç duymaktadır. İhracat yoluyla döviz geliri elde eden ülkeler, gerekli mal ve hizmet ithalatını artırarak üretim kapasitelerini, yatırımları artırma imkanı bulabilmektedirler. Dolayısıyla artan üretim kapasitesi ile birlikte üretim hacmi ve istihdam artmakta ve ülke ekonomisi büyümektedir (Sharma ve Panagiotidis, 2004; Şimşek, 2003; Ağayev, 2011).

✓ Ülkelerin ihracatlarını artırma yoluyla büyüyen üretim hacmi, ihracatçı sektörlerde uzmanlaşmalara yol açmaktadır. Uzmanlaşmayla birlikte verimlilik artışı yaşanmakta ve ilgili sektörlerde kaynakların optimal biçimde kullanımı meydana gelmektedir (Shirazi ve Abdul Manap, 2005). Böylece, kaynaklar verimsiz sektörlerden verimli sektörlere kaymakta ve üretim hacmi genişlemektedir.

✓ İhracat yapan bir ülke, diğer bir ifadeyle dış ticarete açılan bir ülke, D. Ricardo tarafından öne sürülen mukayeseli üstünlüklerden yararlanabilmektedir. Serbest dış ticaret ile ilgili sektörler rekabete gireceklerdir. Rekabet üstünlüğü elde etmek amacıyla bilgi ve teknolojiyi önemseyecekler, araştırma geliştirme faaliyetleri yapacaklar, optimal kaynak dağılımının nasıl olması gerektiği konusunda projeler geliştireceklerdir (Ağayev, 2011). Dolayısıyla, ihracata açılan bir ülkede faaliyet gösteren işletmeler, uluslararası rekabeti sürdürebilmek adına yapacakları bu girişimler ülke ekonomisinin büyümesine faydalı olacaktır.

Seçilmiş 14 gelişmekte olan ülke için ihracata dayalı büyüme stratejisinin geçerliliği, diğer bir deyişle ihracat ile büyüme arasında pozitif bir nedensellik ilişkisinin varlığı araştırılmaktadır. Çalışmanın devam eden bölümünde konuyla ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar özetlenecek, devamında ekonometrik bulgulara yer verilecektir. Son olarak sonuç ve öneriler ile çalışma sonlandırılacaktır.

KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

İktisat literatüründe, ihracata dayalı büyüme modeli ile ilgili çok sayıda araştırma bulunmaktadır. İhracatın ekonomik büyümenin nedeni olduğuna dayanan, görüşü destekleyen çalışmalar olduğu gibi ihracata dayalı büyüme modelinin geçersiz olduğu çalışmalarda mevcuttur. Dolayısıyla, araştırmalarda, görüş birliğine varılabilmemiş değildir. Konu ile ilgili literatürde yer alan bazı çalışmalar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisini Ele Alan Ampirik Çalışmalar

Yazar	Ülke/Dönem	Yöntem	Sonuç
Marin (1992)	Birleşmiş Milletler, Almanya, Japonya ve İngiltere / 1960-1987	Eş-bütünleşme ve Granger Nedensellik	İhracata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir.
Afxentiou ve Serletis (2000)	50 ülke / 1970-1993	Granger Nedensellik Testi	İhracata dayalı büyüme hipotezi geçerli değildir.
Kónya (2006)	25 OECD Ülkesi/ 1960-1998	Granger Nedensellik-VAR Analizi	İhracat ve büyüme arasında seçilen ülkelerde çoğunlukla tek yönlü ilişki olmakla birlikte az sayıda ülke için çift yönlü ilişki mevcuttur.

Agosin (2009)	Yükselen Piyasa Ekonomileri/ 1980-2003	Panel Regresyon Veri Analizi	İhracatın teknoloji yoğun olarak yapılması ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.
Çetintaş ve Barışık (2009)	13 Geçiş ekonomisi/ 1995-2006	Granger Nedensellik Testi	Ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.
Nasreen (2011)	Gelişmekte olan 8 Asya ülkesi/ 1975-2008	Panel Regresyon Veri Analizi	Ekonomik büyümeden ihracata doğru ilişki vardır.
Ağayev (2011)	12 Geçiş Ekonomisi/ 1994-2008	Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi	İhracata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir.
Dreger ve Herzer (2013)	Gelişmekte olan 45 ülke / 1971-2005	Panel Eşbütünleşme Testi	Kısa dönemde ihracat ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik mevcuttur. Uzun dönemde etki mevcut değildir.
Aditya ve Acharya (2013)	65 Seçilmiş ülke/ 1965-2005	Dinamik Panel Veri Analizi	İhracat artışı ekonomik büyümeyi artırmaktadır.
Yardımcıoğlu ve Gülmez (2013)	6 Seçilmiş ülke/ 1995-2011	Panel Granger Nedensellik Testi, Panel Eşbütünleşme Testi	Uzun dönemde ihracat ve büyüme arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.
Şahbaz vd., (2014)	27 Seçilmiş Asya ülkesi/ 1994-2010	Panel Eşbütünleşme Testi, Panel nedensellik Testi	Uzun ve kısa dönemde ihracata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir.

Keho (2015)	12 Afrika ülkesi/ 1970-2013	Johansen Eş- bütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi	Sonuçlar ülkelere göre farklılık göstermiştir. Bazı ülkelerde karşılıklı nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Değer ve Doğanay (2016)	21 Yükselen Piyasa Ekonomisi/ 1996- 2014	ECM, Panel Eş- bütünleşme Testi	Uzun dönemde yükselen piyasa ekonomilerinde büyümenin ihracata olumlu yönde etkisi vardır.
Yüksel ve Zengin (2016)	Arjantin, Brezilya, Çin, Malezya, Meksika ve Türkiye/ 1961-2014	Engle Granger Eşbütünleşme Analizi, VECM ve Toda Yamamoto Nedensellik Analizi	Sadece Arjantin’de ihracata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir.
Ersin (2018)	Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye/ 1960-2016	Toda Yamamoto Nedensellik Analizi	Türkiye ve Meksika’da ihracata dayalı büyüme hipotezi geçerli.

AMPİRİK ANALİZ

Gelişmekte olan ülkeler kapsamında ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmada dinamik panel veri analizi kullanılmıştır. Çalışmada verilerine tam olarak ulaşılabilen 14 gelişmekte olan ülke için 1967-2017 dönemi dikkate alınmıştır.

İhracat ve büyüme arasındaki ilişkinin test edildiği çalışmada üç değişken kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler Dünya Bankası ‘World Development Indicators’ veri tabanından alınmış ve kullanılan değişkenler, Tablo 2’de tanımlanmıştır.

Tablo 2. Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
LGDP	Logaritmik Kişi Başına Düşen Gelir (ABD \$)	Dünya Bankası, World Development Indicators, 1967-2017
LEX	Logaritmik Mal ve Hizmet İhracatının GSYİH İçerisindeki Payı (%)	Dünya Bankası, World Development Indicators, 1967-2017

Tablo 1’ de gösterilen ve logaritmik dönüşümleri yapılan değişkenlerle oluşturulan model Denklem 1’ deki gibidir. Modellerde i ; kesit boyutunu ve t ; zaman boyutunu göstermektedir.

$$LGDP_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} LEX_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

($i = 1, \dots, 14$) ve ($t = 1967, \dots, 2017$)

Tablo 3. Modelde Yer Alan Ülkeler

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Arjantin	8	Peru
2	Brezilya	9	Güney Afrika
3	Çin	10	Türkiye
4	Endonezya	11	Pakistan
5	Meksika	12	Kolombiya
6	Malezya	13	Şili
7	Filipinler	14	Hindistan

Tablo 3’te model de yer alan seçilmiş 14 yükselen piyasa ekonomisine yer verilmiştir. Denklem (1)’i tahmin edebilmek için ön testler olan homojenite (Δ testi) ve yatay kesit bağımlılığı (CD_{LM}) testleri yapılmaktadır. İhracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü Konya (2006) panel nedensellik testi ile incelenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, yeni ekonometrik yöntemlerle dinamik panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analizinde ele alınan incelemeler, yatay kesit

birimlerine zaman boyutunun eklenmesiyle grup ve zaman etkilerini görebilmeye olanak sağlamaktadır.

İhracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi tahmin edebilmek için bazı ön testlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ön testlerden biri, kesitler arasında bağımlılık olup olmadığının araştırılmasıdır. Günümüzde artan dış ticaret, finansal serbestleşme ve küreselleşme hareketlerinin etkisiyle birlikte, bir ülke ekonomisinde ortaya çıkan bir şokun diğer ülkeleri etkilemesi kaçınılmazdır. Bu durum, ampirik analizlerde yatay kesit bağımlılık “cross-section dependency” testleri ile belirlenebilmektedir. Değişkenlerde ve modelde kesitler arası bağımlılık olup olmadığına karar vermek için Breusch ve Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier) testi, CD (Cross Section Dependency) testi ve CD_{LM} testi (Pesaran (2004)) ile Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen LM_{adj} (Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Lagrange Multiplier) testlerinden yararlanılmaktadır. Testin sıfır hipotezi “ H_0 : Kesitler arası bağımlılık yoktur” varsayımı üzerine kuruludur. Ampirik bulgulara göre, sıfır hipotezinin reddedilememesi, ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığını yani bir ülkede ortaya çıkan makroekonomik bir şokun paneli oluşturan diğer ülkeleri etkilemediğini göstermektedir (Baltagi, 2008:284). Analizlerde yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi durumunda, bu sonucun göz önünde bulundurulması elde edilen analiz sonuçlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Breusch ve Pagan, 1980).

Yapılması gereken ön testlerden biri, değişken katsayılarının homojen mi yoksa heterojen mi olduğunun araştırılmasıdır. Değişken katsayılarının heterojen olduğu tespit edilirse, heterojeniteyi dikkate alan birim kök analizlerinin yapılması gerekmektedir. Katsayı homojenliği, Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Eğim Homojenliği Testi (Slope Homogeneity Test- Δ testi) ile incelenmektedir. Delta testi, büyük örneklem için; Δ_{adj} testi, küçük örneklem için geçerlidir. Homojenite testinde sıfır hipotezi “ H_0 : Katsayılar homojendir” ve alternatif hipotez “ H_1 : Katsayılar heterojendir” şeklindedir. Homojenite testi, kesitlerden birinde gerçekleşen değişim ile diğer kesitlerin aynı düzeyde etkilenip etkilenmediğini ortaya koymaktadır.

Bu analizler sonucunda birim kök ve eş bütünleşme testlerinin yapılması zorunluluğu olmadan değişkenlerin düzey değerleri ile Konya (2006) panel nedensellik testi yapılarak değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin yönü belirlenmektedir (Konya, 2006: 982). Zellner (1962) tarafından oluşturulan görünürde ilişkisiz regresyon (GİR) tahmincilerine dayanan, Konya (2006) panel nedensellik testinde, diğer panel nedensellik testlerinden farklı olarak her bir yatay kesit birimi için hesaplanan bootstraplu kritik değerler kullanılmaktadır. Konya'nın nedensellik analizindeki bir başka farklılık ise durağan olmayan veya eşbütünleşik olmayan seriler ile testin yapılabilmesidir. Böylece birim kök ve

eşbütünleşme analizleri yapılmaksızın serilerin düzey değerleri ile analiz yapılabilmektedir (Konya, 2006). Yatay kesit bağımlılığının olması durumunda, panel veri analizlerinde GİR tahmincileri, EKK tahmincilerine göre daha etkin sonuçlar ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Konya panel nedensellik testinin tercih edilmesi daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Konya panel nedensellik testi için kullanılacak denklem sistemi şu şekildedir (Konya, 2006).

$$\begin{aligned}
 Y_{1,t} &= a_{1,1} + \sum_{i=1}^{ly_1} \beta_{1,1,i} Y_{1,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_1} \delta_{1,1,i} X_{1,t-i} + \varepsilon_{1,1,t} \\
 Y_{2,t} &= a_{1,2} + \sum_{i=1}^{ly_1} \beta_{1,2,i} Y_{2,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_1} \delta_{1,2,i} X_{2,t-i} + \varepsilon_{1,2,t} \\
 &\vdots \\
 &\vdots \\
 Y_{N,t} &= a_{1,N} + \sum_{i=1}^{ly_1} \beta_{1,N,i} Y_{N,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_1} \delta_{1,N,i} X_{N,t-i} + \varepsilon_{1,N,t} \\
 X_{1,t} &= a_{2,1} + \sum_{i=1}^{ly_2} \beta_{2,1,i} Y_{1,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_2} \delta_{2,1,i} X_{1,t-i} + \varepsilon_{2,1,t} \\
 X_{2,t} &= a_{2,2} + \sum_{i=1}^{ly_2} \beta_{2,2,i} Y_{2,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_2} \delta_{2,2,i} X_{2,t-i} + \varepsilon_{2,2,t} \\
 &\vdots \\
 &\vdots \\
 X_{N,t} &= a_{2,N} + \sum_{i=1}^{ly_2} \beta_{2,N,i} Y_{N,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_2} \delta_{2,N,i} X_{N,t-i} + \varepsilon_{2,N,t}
 \end{aligned}$$

Denklemler sistemindeki l Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri yardımıyla belirlenen uygun gecikme uzunluğunu ve N yatay kesit birim sayısını ($j=1, \dots, N$) j , t ise zaman boyutunu ($t = 1, \dots, T$) ifade etmektedir. (Konya, 2006: 982-983). Konya testi için Wald test istatistiği hesaplanmaktadır. Bu sistemde $\delta_{1,j,i}$ değişkeni tüm birimler için sıfıra eşit değil iken $\beta_{2,j,i}$ değişkeni tüm birimler için sıfıra eşit ise X 'ten Y 'ye doğru tek yönlü bir Granger nedensellik söz konusudur.

$\delta_{1,j,i}$ ve $\beta_{2,j,i}$ değişkenlerinin her ikisi de sıfıra eşit değil ise X ile Y arasında çift yönlü bir nedensellik söz konusu iken

$\delta_{1,j,i}$, $\beta_{2,j,i}$ değişkenlerinin her ikisi de sıfıra eşit ise X ile Y arasında bir nedensellik ilişkisi söz konusu değildir.

Bulgular

Panel nedensellik testlerinden hangisinin yapılacağına karar vermeden önce değişken katsayısının homojen mi yoksa heterojen mi olup olmadığına ve kesitler arası bağımlılık olup olmadığı test edilmelidir. Tablo 4'te homojenite ve yatay kesit bağımlılığı test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Homojenite ve Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Homojenite Test Sonuçları				
Testler	Test İstatistiği		Olasılık Değeri	
Delta Tilde	1.311*		0.095	
Delta Tilde _{adj}	1.352*		0.088	
Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları				
Değişkenler	LGDP		LEX	
	İst. Değeri	Olasılık Değeri	İst. Değeri	Olasılık Değeri
CD _{lm1} (BP,1980)	112.753*	0.061	152.135***	0.000
CD _{lm2} (Pesaran, 2004)	1.612*	0.053	4.532***	0.000
CD _{lm3} (Pesaran, 2004)	- 4.096***	0.000	- 4.208***	0.000
LM _{adj} (PUY, 2008)	143.156***	0.000	77.433** *	0.000

Not: “***” işareti %1 ve “**” işareti %10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmekte olup, sabitli model kullanılmıştır.

Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre katsayının homojen olduğu üzerine kurulu sıfır hipotezi %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte olup, katsayının heterojen olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu durum, ihracat üzerinde meydana gelen bir değişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin her ülkede farklı sonuçlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Aynı tabloda yer alan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre kesitler arası bağımlılığının yokluğunu sınavan sıfır hipotezi %1 ve %10 anlamlılık düzeylerinde reddedilmektedir. Elde edilen bulgular, kesitlerden birinde ortaya çıkan makroekonomik bir şokun diğer kesitleri de etkilediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5'te yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Konya (2006) panel nedensellik test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Panel Nedensellik Test Sonuçları, Konya (2006)

Ülke Sonuçları	LGDP→LEX		LEX→LGDP	
	Wald İstatistiği	Olasılık Değeri	Wald İstatistiği	Olasılık Değeri
Arjantin	0.384	0.360	4.256**	0.020
Brezilya	2.589	0.240	10.046***	0.000
Çin	0.106	0.950	8.102**	0.010
Endonezya	0.057	0.790	0.599	0.790
Meksika	7.962	0.110	16.470***	0.000
Malezya	0.178	0.630	0.335	0.260
Filipinler	0.570	0.780	2.037	0.210
Peru	1.895	0.220	2.200**	0.030
Güney Afrika	0.719	0.450	9.279***	0.000
Türkiye	5.681	0.190	11.765***	0.000
Pakistan	0.206	0.500	0.030	0.970
Kolombiya	0.536	0.850	19.408***	0.000
Şili	3.650	0.160	7.624***	0.000
Hindistan	0.015	0.980	7.055**	0.040
Fisher	25.243	0.615	20.213	0.857

Not: “***” işareti %1 ve “**” işareti %5 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5'te yer alan panel nedensellik sonuçlarına göre “İhracat ekonomik büyümenin nedeni değildir” ve “Ekonomik büyüme ihracatın nedeni değildir” üzerine kurulu sıfır hipotezleri reddedilememektedir. Elde edilen bulgulara göre, 14 gelişmekte olan ülkenin panel sonuçlarında ihracattan ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümeden ihracata doğru nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Bulgular ülke bazında incelendiğinde; Arjantin, Brezilya, Çin, Meksika, Peru, Güney Afrika, Türkiye, Kolombiya, Şili ve Hindistan için ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Ancak seçilmiş ülkelerin hiçbirinde ekonomik büyümeden ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna rastlanmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, 1967-2017 dönemi için gelişmekte olan 14 ülkede ihracat artışının çıktı artışını destekleyerek ekonomik büyümeyi sağlayıp sağlamadığı panel nedensellik testi yardımıyla sınanmıştır. Elde edilen bulgular, söz konusu ülke grubunda ihracattan ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümeden ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi olmadığını ortaya koymuştur. Paneli oluşturan

ülkeler bireysel olarak incelendiğinde ise Arjantin, Brezilya, Çin, Meksika, Peru, Güney Afrika, Türkiye, Kolombiya, Şili ve Hindistan'da ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Analiz için seçilen ülkelerin büyüme hızları, dış ticaret potansiyelleri ve izledikleri ekonomi politikaları birbirinden farklı olduğundan panel sonucu olarak nedensellik ilişkisi bulunamamış ve ülkelerin benzer şekilde hareket etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak ihracattan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisine rastlanan 10 ülkede ihracata dayalı büyüme hipotezinin desteklendiği bulgusu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara paralel olarak başta Çin ve Hindistan olmak üzere Türkiye ve Brezilya gibi ülkelerin çeşitli üretim alanlarında küresel birer aktör haline geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ihracat, ekonomik büyüme stratejisinin önemli bir ayağını oluşturmakta ve ülkelerin büyümesi ve kalkınması bakımından önem arz etmektedir. Paneli oluşturan ülkelerin çoğunlukla dış ticaret açığı verdiği göz önüne alındığında, bu açığı en aza indirmeye yönelik politikaların, söz konusu ülkelerde istikrarlı bir ekonomik büyüme sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, ilgili ülkelerin mevcut potansiyelleri düşünüldüğünde araştırma-geliştirme faaliyetlerine ve teknolojik yatırımlara daha fazla yatırım yapmaları halinde, daha verimli üretim gerçekleştirebilecekleri ve daha yüksek büyüme ve kalkınma hızlarına erişebilecekleri düşünülmektedir. Söz konusu ülkelerde, politika yapıcılarının, ihracatı özendirici teşvikler vb. hamlelerde bulunması da, gelişmekte olan ülkelerin bir üst gelişmişlik düzeyine çıkmaları adına önemli bir adım olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aditya, A. and Acharya, R. (2013). Export diversification, composition, and economic growth: Evidence from Cross country analysis, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 22 (7), 959–992.
- Afxentiou, P. and Serletis, A. (2000). Output growth and variability of export and import growth: International evidence from granger causality tests, *The Developing Economies*, 38(2), 141-163.
- Agosin, M. (2009) Export diversification and growth in emerging economies, *Economics, School of Economics and Business, University of Chile*, 115-131.
- Ağayev, S. (2011). İhracat ve ekonomik büyüme ilişkisi: 12 geçiş ekonomisi örneğinde panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizleri, *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 241-254.
- Baltagi, B. (2008). *Econometric analysis of panel data*, John Wiley & Sons.

- Breusch, T. S., and Adrian R. P. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometric, *The Review Of Economic Studies* 47(1): 239-253.
- Çetintaş, H. and Barışık, S. (2008), Export, import and economic growth: The case of transition economies, *Transition Studies Review*, 15, 636-649.
- Değer, K. M. ve Doğanay, A. M. (2016). Yükselen piyasa ekonomilerinde ihracat ve ekonomik büyüme: panel veri analizi (1996-2014), *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12 (2), 52-71.
- Dilber, İ. ve Sönmez Erataş, F. (2016). Thirlwall kanununun gelişmiş ülkeler açısından geçerliliği: Panel veri analizi, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 139-150.
- Dreger, C. and Herzer, D. (2013). A further examination of the export-led growth hypothesis, *FIW Working Paper*, 84, 1-33.
- Ersin, İ. (2018). İhracata dayalı büyüme hipotezinin test edilmesi: MINT ülkeleri örneği, *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-38.
- Giles, J.A. ve Williams C. L. (2000). Export-led growth: a survey of the empirical literature and some non-causality results part 1, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 9(3), 261-337.
- Kar, M., Ağır, H. ve Türkmen, S. (2018). Gelişmekte olan ülkelerde elektrik tüketimi ile ekonomik büyüme ilişkisinin ekonometrik tahmini, *International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, ss.1-16.
- Keho, Y. (2015), Foreign direct investment, exports and economic growth: Some African evidence, *Journal of Applied Economics and Business Research*, 5 (4), 209-219.
- Kónya, L. (2006). Exports and growth: Granger causality analysis on OECD countries with a panel data approach, *Economic Modelling*, 23, 978-992.
- Kösekahyaolu, L. ve Şentürk, C. (2006). İhracata dayalı büyüme hipotezinin testi: türkiye ve yeni gelişen ekonomilerin üzerine karşılaştırmalı bir inceleme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 23-45.
- Marin, D. (1992). Is the export-led growth hypothesis valid for industrialized countries? *The Review of Economics and Statistics*, 678-688.

- Nasreen, S. (2011). Export-Growth linkages in selected Asian developing countries: evidence from panel data analysis, *Asian Journal of Empirical Research*, 1 (1), 1-13.
- Pesaran, M. H, Aman U., and Takashi Y. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence, *The Econometrics Journal* 11.1: 105-127.
- Pesaran, M. H., and Takashi Y. (2008), Testing slope homogeneity in large panels, *Journal of econometrics* 142(1), 50-93.
- Pesaran, M. H.. (2004), General diagnostic tests for cross section dependence in panels, *CESifo Working Paper 1229*; IZA Discussion Paper 1240.
- Ramos, F. F. R. (2001). Exports, imports, and economic growth in Portugal: evidence from causality and cointegration analysis, *Economic Modelling*, 18, 613-623.
- Sharma, A. ve Panagiotidis, T. (2004). An analysis of exports and growth in india: cointegration and causality evidence (1971-2001), *Sheffield Economic Research Paper Series SERP No: 2003004*.
- Shirazi, Nasim S., and Turkhan A. Abdul M. (2005). Export-led growth hypothesis: further econometric evidence from South Asia, *The Developing Economies*, 43(4), 472-88.
- Şahbaz, A., Ağır, H. ve Yanar, R. (2014). Seçilmiş Asya ülkeleri için ihracata dayalı büyüme modeli: panel eşbütünleşme ve nedensellik analizi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22, 24-43.
- Şimşek, M. (2003). İhracata dayalı büyüme hipotezinin Türkiye ekonomisi verileri ile analizi, 1960-2002, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(2), 43-63.
- Waithe, Kimberly, Lorde, Troy ve Francis, Brian (2011). Export-led growth: A case study of Mexico, *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 1 (1), 33-44.
- Yardımcıoğlu, F. ve Gülmez, A. (2013). Türk Cumhuriyetlerinde ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizi, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8 (1), ss. 146-161.
- Yüksel, S. ve Zengin, S. (2016). Causality relationship between import, export and growth rate in developing countries, *International Journal of Commerce and Finance*, 2(1), 147-156.

Zellner, A. (1962). An efficient method of estimating seemingly unrelated regressions and tests for aggregation bias, *Journal of the American statistical Association*, 57(298), 348-368.